

СЕКЦІЯ 8 ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 336.226.11+338.2

Абрамченко Н.А.*аспірант**Класичного приватного університету, м. Запоріжжя*

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПІЛЬГОВОГО ОПОДАТКУВАННЯ З ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Проведено критичний аналіз існуючих на сьогодні пільг з податку на доходи фізичних осіб. Встановлено, соціальну спрямованість таких пільг. З урахуванням закордонного досвіду, запропоновано шляхи удосконалення пільгового оподаткування з податку на доходи фізичних осіб з урахуванням принципів економічної доцільності та соціальної справедливості, а також з урахуванням загального вектору формування середнього класу за доходами громадян.

Ключові слова: податок на доходи фізичних осіб, податкові пільги, прогресивна ставка податку, податкова соціальна пільга, соціальна справедливість.

Абрамченко Н.А. ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ЛЬГОТНОЕ НАЛОГООБЛОЖЕНИЕ ПО НАЛОГУ НА ДОХОДЫ ФИЗИЧЕСКИХ ЛИЦ

Проведен критический анализ существующих на сегодня льгот по налогу на доходы физических лиц. Установлено, социальную направленность таких льгот. С учетом зарубежного опыта предложены пути совершенствования льготного налогообложения с учетом общего вектора формирования среднего класса по доходам граждан.

Ключевые слова: налог на доходы физических лиц, налоговые льготы, прогрессивная ставка налога, налоговая социальная льгота, социальная справедливость.

Abramchenko N.A. WAYS TO IMPROVE PREFERENTIAL TAXATION TAX ON PERSONAL INCOME

A critical analysis of existing today benefits from the tax on personal income. Established social orientation of such benefits. Given the international experience, the ways of improving the preferential tax treatment of income tax of individuals with regard to the principles of economic expediency and social justice, as well as the general vector of a middle class income citizens.

Keywords: income tax, tax breaks, progressive rate of tax, social tax benefit, social justice.

Актуальність. В умовах високої тінізації доходів, що характерно для української економіки, уряд вдається до різних методів зменшення тіньового сектору. Останніми урядовими новаціями, що мають сприяти підвищенню легалізації доходів фізичних осіб, є введення електронних декларацій для державних службовців та зменшення ставки єдиного соціального внеску для роботодавців до 22% і відміна утримання з заробітних плат працівників єдиного соціального внеску у розмірі 3,6%. При цьому ставка податку на доходи фізичних осіб зросла з 15% до 18%. Таким чином, реального зменшення податкового навантаження на фізичних осіб не відбулось. У дійсності відбулась заміна збору на підвищену ставку податку. Як відомо, збори та податки мають різний зміст та призначення. Відміна сплати єдиного соціального внеску працівниками знижує мотивацію до легалізації заробітних плат. Система пільгового оподаткування доходів фізичних осіб не є дієвою. Низькі доходи населення і досить незначна податкова пільга породжують проблему зростання тіньового сектору економіки.

Постановка проблеми. Слід зазначити, що проблема пільгового оподаткування доходів фізичних осіб та його ефективність розглядається багатьма вітчизняними вченими, зокрема такими, як О. Гавриш, С. Давидков, О. Десятнюк, Л. Задорожня, І. Колупаєва, Т. Олійник, М. Онуррик, О. Покатаєва, В. Помулева, В. Сергеев та багатьма іншими. Незважаючи на те, що вчені намагаються розглядати проблему пільгового оподаткування як з пози-

ції економічної ефективності, так і з позиції соціальної справедливості, ця проблема залишається недостатньо дослідженою, що породжує необхідність проведення подальшого наукового пошуку у цьому напрямі.

Мета та завдання статті. Метою статті є сформулювати пропозиції щодо удосконалення пільгового оподаткування з податку на доходи фізичних осіб. Для досягнення поставленої мети було визначено такі завдання:

- провести критичний аналіз існуючих на сьогодні пільг з податку на доходи фізичних осіб;
- визначити, як справляється податок на доходи фізичних осіб в інших країнах світу;
- запропонувати шляхи удосконалення пільгового оподаткування з податку на доходи фізичних осіб.

Виклад основного матеріалу. Перш за все слід зауважити, що заробітна плата становить більшу частину доходів домогосподарств, а інколи вона є єдиним джерелом доходу. Враховуючи, що в Україні не застосовуються прогресивні ставки податку на доходи фізичних осіб, це обумовлює соціальну несправедливість, яка проявляється в тому, що ті, хто заробляє менше (наприклад, 2500 грн.) сплачують таку саму частку як і ті, хто заробляє більше (наприклад 25000 грн.). Звичайно, Податковим кодексом визначено, що податкова пільга застосовується до таких доходів, нарахованих у якості заробітної плати у звітному місяці, розмір яких не перевищує суми, що дорівнює розміру місячного прожиткового міні-

муму для працездатної особи, помноженого на коефіцієнт 1,4 та округленого до 10 грн. (1930 грн. на 01.01.2016р.) [3]. Але якщо звернути увагу на середньомісячну заробітну плату в Україні, то її розмір на 01.04.2016 року становив, згідно до даних Державної служби статистики України, 4686 грн. [6].

Загалом заробітна плата до 1930 грн. найчастіше зустрічається у бюджетній сфері, де застосовується вже давно застаріла сітка тарифних розрядів, яка не відповідає вимогам ринку праці. Малі оклади компенсуються преміями, але в умовах суворой бюджетної економії працівники отримують лише оклади, що дає їм право на застосування податкової пільги. Але за твердженням Т. Олійник, В. Сергеева та В. Помулевої, громадяни, що мають мінімальну заробітну плату і до них застосовується податкова пільга, реально за відрахуванням усіх податків отримують дохід, що є меншим за прожитковий мінімум [2; 4].

О. Десятнюк зазначає, що в розвинутих країнах працівники, що мають невисокі заробітні плати взагалі звільняються від сплати податку на доходи, а в Україні, навпаки, найбільший податковий тягар припадає саме на ці верстви населення [1]. Вважаємо, цілком логічним звільнення працівників з невисокими доходами від оподаткування. Особливо в бюджетній сфері, де заробітна плата сплачується або з Державного, або з місцевих бюджетів стягнення податків із заробітної плати є абсурдним, адже працівник отримує кошти з бюджету у вигляді оплати праці, а потім повертає їх в бюджет у вигляді податку на доходи фізичних осіб.

Стаття 169 Податкового кодексу України (ПКУ) передбачає такі соціальні податкові пільги для фізичних осіб [3]:

- пільга у розмірі 50% від прожиткового мінімуму для працездатної особи для всіх платників податків [3];

- пільга у розмірі 100% від соціальної пільги, визначеної у пункті 169.1.1 ПКУ, для платника податків, який має двох або більше дітей до 18 років, у розрахунку на кожен таку дитину [3];

- пільга у розмірі 150% від соціальної пільги, визначеної у пункті 169.1.1 ПКУ, для платника податків, що відноситься до однієї з таких категорій: є одинокою матір'ю, вдовою або піклувальником дитини до 18 років; утримує дитину-інваліда до 18 років; має статус чорнобильця; є особою, яка здобуває середню або вищу освіту, аспірантом, ад'юнктом; є інвалідом I або II групи; є особою, якій призначено довічну стипендію; є учасником бойових дій на території інших країн після Другої світової війни [3];

- пільга у розмірі 200% від соціальної пільги, визначеної у пункті 169.1.1 ПКУ, передбачена для платників податків, які належать до однієї з наступних категорій: має почесне звання Героя України, Героя Радянського Союзу, Героя Соціалістичної Праці або є повним кавалером ордена Слави чи ордена Трудової Слави, особою, нагородженою чотирма і більше медалями «За відвагу»; є учасником бойових дій під час Другої світової війни або особою, яка у той час працювала в тилу, або є інвалідом I і II групи з числа учасників бойових дій після Другої світової війни на території інших держав; колишнім в'язнем концтаборів, гетто тощо під час Другої світової війни; є особою, що була насильно вивезеною з території СРСР під час Другої світової війни; є особою, що перебувала на території колишнього Ленінграда у період з 8 вересня 1941 року по 27 січня 1944 року (період блокади) [3].

В. Помулева, аналізуючи податкові соціальні пільги з податку на доходи фізичних осіб, наголошує,

що податкова пільга у розмірі 100% від соціальної пільги, визначеної у пункті 169.1.1 ПКУ, для платника податків, який має двох або більше дітей до 18 років є соціально несправедливою. На її думку, навіть якщо платник податків має одну дитину для нього також має застосовуватись така пільга [4, с. 225]. З одного боку, з її твердженням можна погодитись, адже утримувати дитину на зарплату до 1930 грн. навіть за наявності двох батьків досить важко. З іншого боку, в Україні значно більше родин, які мають одну дитину, що посилить навантаження на бюджет.

Недоцільною, з нашої точки зору, є пільга у розмірі 200% від соціальної пільги, визначеної у пункті 169.1.4 ПКУ, яка передбачена для категорій, які є переважно пенсійного віку і навряд чи є працездатними. З моменту Другої світової війни минув 71 рік, тобто цим людям вже понад 80 років. Вони мають бути звільнені від будь-якого оподаткування доходів, а норма закону щодо звільнення від оподаткування податком на доходи фізичних осіб заробітних плат для цієї категорії платників податків є недоречною.

Окрім того, ПКУ передбачено звільнення від оподаткування благодійної та гуманітарної допомоги, яка може бути надана фізичній особі третьою стороною внаслідок екологічної або техногенної катастрофи, стихійного лиха тощо. Не оподатковуються доходи фізичних осіб, що отримані як страхові виплати з довгострокового страхування життя та пенсійного страхування, але якщо особа досягла 70 років або стала інвалідом I групи. У разі, якщо спадкоємець отримує суму за договором довгострокового страхування життя, яка залишилась після смерті застрахованої особи, він має сплатити податок на доходи фізичних осіб.

Не підлягає оподаткуванню дохід, що отриманий протягом звітного року від реалізації одного з об'єктів рухомого майна, яким може бути автомобіль, мотоцикл або мопед. Вважаємо, що ця норма ПКУ звільняє від оподаткування переважно заможні верстви населення, що часто змінюють автомобілі. Таким чином, від оподаткування звільняються платоспроможні платники податків. Було б доцільним обмежити цю норму, дозволивши не сплачувати податок лише з доходів від продажу автомобілів невисокої вартості.

Також, згідно до ПКУ, оподатковується за ставкою 0% спадщина, яку отримують родичі першого ступеня споріднення, або інваліди I групи, або діти-сироти, або діти, які позбавлені батьківського піклування. Цілком справедливо, що за нульовою ставкою оподатковуються об'єкти спадщини, що представлені у вигляді заощаджень колишнього Ощадного банку СРСР, державного страхування СРСР, а також заощадження Ощадного банку України та колишнього Укрдержстраху, які були здійснені у 1992-1994 рр. Як відомо, в цей період в Україні спостерігалась гіперінфляція, яка знецінила ці вклади, тому їх оподаткування податком на доходи фізичних осіб є недоцільним.

В. Помулева вважає, що є раціональним оподатковувати за більш високою ставкою пасивні доходи, такі, як дивіденди, відсотки на депозити тощо [4, с. 225]. На нашу думку, така позиція є неприйнятною. Адже зважаючи на низьку інвестиційну привабливість українських підприємств, більшість з яких працює на зношеному, в багатьох випадках, обладнанні за старими технологіями, оподаткування дивідендів за ставкою 18%, або навіть вище відсотків призведе до відмови акціонерів вкладати кошти у розвиток підприємств. Щодо відсотків за депозитами, то за умови стрімкої інфляції, яка спо-

стерігається в Україні нині, здійснювати строкові заощадження стає все менш вигідним, а якщо відсотки за депозитами будуть ще й оподатковуватись за ставкою 18%, це призведе до відтоку депозитів і колапсу в банківській системі. До того ж, враховуючи, що депозит за своїм джерелом є заощадженням, яке накопичувалося з доходів громадян, з яких вже були сплачені соціальні внески та податки, виникає подвійне оподаткування, а зазначене суперечить принципам ПКУ. Саме тому, на наш погляд, податкові ставки для пасивних ставок не повинні перевищувати 5%.

Окрім зазначених вище видів пільг з податку на доходи фізичних осіб, існує також податкова знижка, яка застосовується при сплаті процентів за іпотечним кредитом, при здійсненні благодійної допомоги, при відшкодуванні послуг закладів освіти та медичних закладів тощо. Її сенс полягає в тому, що вона зменшує суму оподаткованого доходу платника податків. З одного боку, це дозволяє зменшити податковий тягар для фізичних осіб, з іншого боку, дозволяє посилити контроль за доходами фізичних осіб, адже для того, щоб отримати податкову знижку необхідно подати декларацію про доходи.

Що стосується інших країн світу, то для них є неприйнятною вже звична для вітчизняної податкової системи фіксована ставка на податок з доходів фізичних осіб. Європейські та американські податкові системи в царині оподаткування фізичних осіб чітко дотримуються принципу соціальної справедливості, який проявляється у застосуванні прогресивних податкових ставок. На думку фахівців МВФ та Всесвітнього банку, податкові пільги створюють умови для розвитку корупції [7]. І справді, існування можливості зменшити податковий тиск дає підстави для пошуку способів скористатися нею. Зокрема, в Україні є розповсюдженим явищем встановлення мінімальних офіційних зарплат для працівників та сплата іншої неофіційної частини «в конверті».

За даними [8] втрати бюджету від надання податкових пільг сягають від 2% до 4,5% ВВП країни за період 2008-2013 роки, рис. 1.

На рис. 1 спостерігаємо поступове зростання частки обсягів податкових пільг у ВВП України до 2011 року, проте, в подальшому обсяги досліджуваного показника знизилися більше ніж у двічі, що

пояснюється політикою Уряду щодо інвентаризації, критичного аналізу та оцінювання ефективності існуючих пільг. Загалом, тенденція описується поліномом п'ятого ступеню, тобто, є складно прогнозованою, а тому, залежатиме від стабільності існуючої податкової політики.

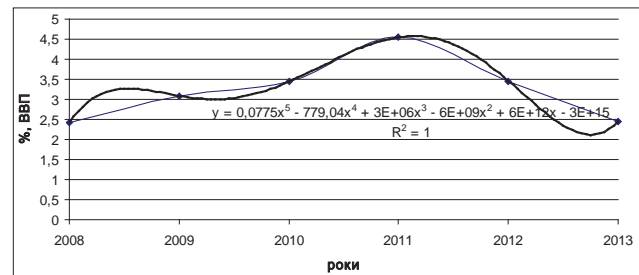

Рис. Втрати бюджету від надання податкових пільг за 2008-2013 рр.

Джерело: побудовано за даними [8]

Загалом, в світі існує кілька видів прогресивного оподаткування доходів фізичних осіб, а саме: проста порозрядна прогресія; відносна порозрядна прогресія; одноступенева (з неоподатковуваним мінімумом) прогресія; багатоступенева прогресія; лінійна; комбінована [5]. Розглянемо прогресивне оподаткування у деяких країнах світу (табл. 1).

З табл. 1 бачимо, що у більшості країн світу застосовується прогресивна шкала оподаткування доходів фізичних осіб, що дає можливість надавати податкові пільги не лише малозабезпеченим верствам населення, але й середньому класу. При цьому в більшості країн є мінімальні доходи, які взагалі не оподатковуються. Також, характерною особливістю деяких зарубіжних систем оподаткування, зокрема американської та швейцарської, є встановлення диференційованих ставок та річного доходу, що оподатковується за максимальною ставкою, окремо для однаків та подружніх пар. В Китаї різні ставки податку та суми річного доходу, що оподатковується за максимальною ставкою, встановлені для заробітної плати та індивідуального підприємницького доходу. Таким чином, пільгове оподаткування в інших країнах світу має на меті підтримку малозабезпечених верств населення, середнього класу, інди-

Таблиця 1

Прогресивне оподаткування доходів фізичних осіб в деяких країнах світу

Назва країни	НМДГ	Ставки податку на доходи фізичних осіб, %	Річний дохід, що оподатковується за тах ставкою
Австрія	11 000 €	36,5; 43,2; 50	60 000 €
Бельгія	8 680 €	25; 30; 40; 45; 50	37 750 €
Великобританія	10 600 J	20, 40, 45	150 000 J
Греція	12 000 €	18; 24; 26; 32; 36; 38; 40; 45	100 000 €
Китай	0	на зарплату – 3; 10; 20; 25; 30; 35; 45; на індивідуальний підприємницький дохід – 5; 10; 20; 30; 35	для зарплати – 80 000 J; для індивідуального підприємницького доходу – 100.000 J
Німеччина	8 354 €	14-24; 24-42; 42; 45 + 5,5 податок солідарності	250 730 €
Польща	0	18; 32	19 906 €
Франція	6 011 €	5,5; 14; 30; 41; 45; 48; 49	500 000 €
США	0	федеральні: 10; 15; 25; 28; 33; 35; 39,6 + регіональні до 11	для однаків – 406 751 \$ для подружніх пар – 457 601 \$ для одиноких батьків – 432 201 \$
Швейцарія	для однаків – 14 500 CHF для подружжя – 28 300 CHF	для однаків - 0,77; 0,88; 2,64; 2,97...11,50; для подружніх пар - 1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8 ...11,50 %	для однаків – 755.200 CHF для подружніх пар - 895.900 CHF

Джерело: складено за [5]

відуального підприємництва, створення сім'ї, тобто, націлене на суспільні цінності та норми.

На жаль, в Україні пільгове оподаткування стосується лише найменш забезпечених верств населення і не спрямоване на розвиток середнього класу. Українське суспільство жорстко полярне за доходами. До того ж, багаті сплачують ті самі податки, що й бідні. Це не дає можливості для гармонійного суспільного розвитку, тому постійно зростає суспільна напруга. При прийнятті рішень, щодо пільгового оподаткування доходів фізичних осіб, доречно враховувати потреби громадян за пірамідою Маслоу: доки не будуть забезпечені найнеобхідніші потреби життєдіяльності, не може бути розмови про громадянський та суспільний обов'язки. Вважаємо, що легалізація заробітної плати через підвищення соціальних стандартів до реального рівня з урахуванням індексу інфляції тільки на перших етапах підвищать рівень бюджетних втрат, які у подальшому компенсуються за рахунок: пропорційного зростання відрахувань на податки та соціальні внески; частково повернуться через непрямі податки, оскільки зростатимуть обсяги витрат населення; більшість зможе самостійно сплачувати комунальні послуги, не звертаючись до держави за субсидіями тощо. Отже, одночасне знецінення доходів громадян та система пільгового оподаткування, яка зазначеного не враховує, тим самим, неефективна.

У результаті, пропонуємо такі шляхи удосконалення оподаткування з податку на доходи фізичних осіб:

- не оподатковувати мінімальну заробітну плату податком на доходи фізичних осіб, адже це порушує гарантії на отримання реальної мінімальної заробітної плати;

- замість соціальної податкової пільги для фізичних осіб ввести прогресивні ставки податку, що дасть змогу підтримати не лише малозабезпечені верстви населення, але й дасть поштовх формуванню середнього класу в Україні. Для виводу з тіні доходів – підвищити рівень мінімальної заробітної плати до реального по Україні, на яку ставка податку з доходів фізичних осіб буде фіксованою на рівні 20%, із подальшим зростанням обсягів доходів податкова ставка поступово зменшуватиметься максимально до рівня 10%. Межі зазначеного зростання регламентуватимуться Законом України «Про Державний бюджет» щороку. Оскільки, зважаючи на світовий досвід оподаткування доходів фізичних осіб, розрив між оподаткуванням «малих» заробітних плат і «великих» має бути не менше, ніж вдвічі, що дасть змогу поступово легалізуватиме офіційні доходи громадян та сприяє стимулюванню їх збагачення;

- виключити зі ст. 169 пункту 169.1.4 ПКУ норму щодо не оподаткування податком на доходи фізичних осіб заробітних плат категорій населення зазначених у підпунктах а), б), в), г), г), замінивши її на норму, що доходи цих категорій громадян не оподатковуються взагалі;

- надавати пільги в оподаткуванні родинам, що виховують навіть одну дитину до 18 років, адже допомога на дитину, яка сплачується державою є незначною. Проте, отримані кошти повинні мати цільове призначення, в іншому випадку знижується ефективність даної пільги;

- не оподатковувати податком на доходи фізичних осіб дохід від продажу одного автомобіля на рік лише ті автомобілі, що не належать до представниць-

кого класу. Це дасть змогу дотриматися принципу соціальної справедливості і збільшити надходження до бюджету за рахунок зростання можливості заможних осіб частіше змінювати свої автомобілі.

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене можна зробити наступні висновки:

1. Проведено критичний аналіз існуючих на сьогодні пільг з податку на доходи фізичних осіб. Встановлено, що ці пільги розраховані лише на найменш забезпечені верстви населення, порушують принцип соціальної справедливості, а стягнення податку на доходи фізичних осіб з мінімальної заробітної плати, навіть із застосуванням соціальної податкової пільги, порушує державну гарантію на її отримання у повному обсязі громадянами України.

2. Визначено, як справляється податок на доходи фізичних осіб в інших країнах світу. В більшості країн світу застосовуються прогресивні ставки податку, що дозволяє дотримуватись принципу соціальної справедливості. Є окремі ставки для однаків, подружніх пар та одиноких батьків, що захищає малозабезпечені верстви населення. У той же час, значний податковий тягар лягає на заможні верстви населення, що є цілком справедливим. В більшості країн є мінімальні заробітні плати, які взагалі не оподатковуються.

3. Запропоновано шляхи удосконалення пільгового оподаткування з податку на доходи фізичних осіб. Сформульовані пропозиції ґрунтуються на принципах економічної доцільності, соціальної справедливості та загальному вектору формування середнього класу за доходами громадян. Серед запропонованих шляхів удосконалення пільгового оподаткування доходів фізичних осіб основними є такі: перехід до прогресивного оподаткування доходів громадян з максимальної ставки до мінімальної; надання пільг родинам з дітьми, незалежно від кількості дітей; не оподатковувати дохід від продажу одного автомобіля на рік, тільки якщо цей автомобіль не належать до представницького класу тощо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Десятнюк О.М. Інновації податку на доходи фізичних осіб у контексті норм Податкового кодексу України / О.М. Десятнюк // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. – 2012. – Т. 2. – Вип. VIII. – С. 3–9.
2. Олійник Т.О. Доцільність застосування податкових соціальних пільг у контексті оптимізації податкового навантаження на фізичних осіб / Т.О. Олійник, В.Ю. Сергєєв // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – Вип. 6. – С. 806-809.
3. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
4. Помулева В.М. Соціальна ефективність податкових пільг в оподаткуванні доходів фізичних осіб / В.М. Помулева // Інноваційна економіка. – 2014. – № 3. – С. 223-227.
5. Прогрессивное налогообложение [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://ru.wikipedia.org/wiki/Прогрессивное_налогообложение.
6. Середньомісячна заробітна плата за видами економічної діяльності за період з початку року у 2016 році // Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Addressing Tax Evasion and Tax Avoidance in Developing Countries. Eschborn, Germany: GTZ, 2010. – 42 p.
8. Звіт про результати дослідження державної підтримки суб'єктів господарювання в Україні // Гармонізація системи державних закупівель в Україні зі стандартами ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу : eupublicprocurement.org.ua